

Speeltaal

Ervaringen en lesvormen
voor taalondersteuning
in de onderbouw van het
speciaal basisonderwijs
en basisonderwijs

Inhoud

4

Inleiding

5

Spelend kennis maken

6

Werkvorm voor
kennismaking groep 1

Tekenen

7

Werkvorm voor
kennismaking groep 2

Emoji code naampuzzel

8

Taal zichtbaar maken

10

Voorzetsels oefenen

Knuffelbeesten

12

De Pleisterquiz

13

Bruno de marionet

14

Talig spelen

15

Taal tastbaar maken

Hoed of fout

Varianten voor
'Hoed of fout'

16

Spraakoefening 'Gezellig'

17

Taal speelbaar maken

Spelen met het verhaal

18

Schimmenspel

19

Buitenspelen

21

Woorden zijn waardevol!

Woordenschat

22

Creatief schrijven

23

Groepsgedicht groep 3

24

Vervolgopdracht groep 3
groepsgedicht
'Een vreemde droom'

25

Tot slot

26

Bio

27

Colofon

Inleiding

We hoeven kinderen niet te 'leren' lopen. Ze komen er zelf op. Met vallen en opstaan. Maar bij taalontwikkeling hebben we dat idee ergens losgelaten. Het algemene beeld heerst, dat kinderen taal aanleren, omdat wij ze dat leren. Dat is maar een klein beetje waar. Natuurlijk leren kinderen de taal die tegen ze gesproken wordt. Natuurlijk verrijken we de taal van kinderen door veel aan te bieden. Door te praten, door voor te lezen en minstens zo belangrijk: door goed naar ze te luisteren. Maar het kindbrein werkt daar zelf ook heel hard aan. Zo kun je stellen dat taal groeit, net als de rest van het lichaam.

Omdat kinderen verschillende achtergronden hebben, zijn er grote verschillen in de taalontwikkeling van kinderen. De gangbare lesmethodes die in het basisonderwijs gebruikt worden brengen vooral basiskennis over. Toch zijn er veel kinderen die grote moeite hebben met het lezen, schrijven en spreken van de Nederlandse taal. De gebruikte methodes zijn dus niet voor alle kinderen even effectief. Om de gelaagdheid van taal te ontdekken met kinderen, moet er ook veel gespeeld worden. Zo leren kinderen op een natuurlijke wijze, vanuit hun eigen interesses en voorkeuren. Kinderen kunnen veel baat hebben bij het aanbieden van creatieve werkvormen, waar ze even loskomen van beoordeling en prestatie. Ze krijgen de gelegenheid om vrijer te leren. Hun persoonlijke interesses worden ingezet, zodat de kinderen betrokken zijn bij wat ze leren. Ter inspiratie deel ik graag mijn ervaringen en de lesvormen die ik gebruik heb om taalondersteuning te bieden in de onderbouw van het SBO. Ik wil kinderen laten ontdekken dat taal geen straf is, maar een cadeau. Ik ben dan ook een groot voorstander van de 'Sorry tekening' als vervanger van strafregels.

In het speciaal basisonderwijs (SBO) hebben veel kinderen een Nederlandse taalachterstand die hun cognitieve en sociale ontwikkeling

belemmert. Er wordt in het SBO extra aandacht besteed aan het waarborgen van de structuur in de les- en dagindeling. Omdat veel leerlingen een eigen gebruiksaanwijzing hebben en daarom geen voorspelbaar groepsgedrag vertonen, wordt een dag nauwkeurig gepland. De duidelijkheid van wat er komen gaat, biedt de groep veel rust en veiligheid. Maar een docent die druk is met het regisseren van de klas, heeft weinig tijd om verdieping te bieden op de momenten dat kinderen daar zelf echt voor openstaan.

Daarom is het heel waardevol om ondersteunend personeel in de klas te hebben. Ondersteunend personeel dat alert is op de individuele behoeftes van de kinderen. Want daar is ruimte voor het persoonlijke contact. Als een leerling zich gehoord en gezien voelt, komt de natuurlijke nieuwsgierigheid en leergierigheid naar boven, waarmee alle kinderen zich kunnen verdiepen, op basis van hun eigen voorkeuren.

In deze bundel presenteer ik creatieve werkvormen, waarmee kinderen hun taalvaardigheid verder kunnen ontwikkelen. Ik ben schrijver, dichter en docent creatief schrijven voor de School der Poëzie. Ik heb drie jaar gewerkt op een basisschool voor speciaal onderwijs in Amsterdam. Ik werkte wekelijks met twee klassen. Ik ontwikkelde activiteiten, werkvormen en lesmaterialen om op speelse wijze de taalvaardigheid van de kinderen te vergroten. Met groep 1/2 heb ik de activiteiten aangepast op de thema's in de klas. Met groep 3 heb ik een project 'begrijpend lezen' gedaan en een project 'woordenschat'. Graag deel ik de impressies van het werken met deze groepen, met daarbij de opdrachten waar de leerlingen positief door geactiveerd werden.

Eva Vleeskruyer

Spelend kennismaken

De kleuterklas is klein. Een handvol kindjes in groep 1 en nog een paar in groep 2. Elk kindje heeft een ander verhaal. Cas vindt het moeilijk om niet te praten. Hij is zo enthousiast. Hij moet altijd wel tikken met zijn vingers of voeten. Soms gaat hij gewoon aan de wandel. Marlon doet voorzichtig mee met het dagschema. Maar hij praat nauwelijks. Hij vindt het genoeg om heel zachtjes ja of nee te zeggen als je een vraag stelt. Thuis praat hij honderduit, tegen mama. Maar niet als er visite is. Fedde is erg leergierig, maar kan zich niet aanpassen aan het dagschema. Zijn werkjes doet hij ijverig. Maar samenspelen gaat niet. In het samenspel kan hij, uit het niets, agressief worden. Netjes zitten en staan als de leerkracht dat vraagt, gaat ook niet. Hij kan ook onderprikkeld zijn, waardoor hij zich slap en moe voelt. Als hij onderprikkeld is, maakt hij gekke geluiden of bewegingen om zichzelf te activeren. Dit gebeurt bijvoorbeeld als de leerkracht klassikaal uitleg geeft.

Abdul kan slecht gezichtsuitdrukkingen lezen. Hij vraagt regelmatig, of je boos op hem bent. Soms is hij intens verdrietig, omdat hij denkt dat een andere leerling boos naar hem keek. Hij komt regelmatig even een knuffel halen.

Dan plakt hij ineens aan je vast. Duncan is vier en heeft al een diagnose. De meeste kindjes zijn te klein om getest te worden. Duncan heeft een Autistisch Spectrum Stoornis. De structuur wordt voor hem nog een stukje opgeschroefd en die duidelijkheid helpt hem. Maar hij heeft het vaak zwaar en krijgt dan heftige driftbuien die vrij lang aanhouden.

Gül is een prinses. Dat vindt ze zelf ook. Maar daar hoort ook veel prullen bij. Ze weet wat ze wil en ze wil veel. De jongste is de klas is net vier. De oudste in de klas wordt acht. De kleuterklas is niet alleen klein, omdat dat goed is voor de kinderen. De klas is ook klein, omdat de kleuterklas pas een paar jaar bestaat. De meeste instroom in het SBO is naar de middenbouw.

Contact maken is voor elk kindje anders. Daarom is het fijn om de kinderen in tweetallen te leren kennen. Je kunt de kindjes dan om de beurt vragen stellen.

Werkvorm voor kennismaking

groep 1 leeftijd 4-6 jaar

De belangrijkste letter voor kleuters is de eerste letter van hun eigen naam. Dus daar maken we een feestje van. Ik heb de letters van de kinderen van tevoren groot getekend op A4. Eerst dun met potlood, daarna met zwarte stifft. De letter moet natuurlijk wel in te kleuren zijn. De tekening wordt verder opgevuld met plaatjes van dingen waar de kinderen van houden. Je kunt kiezen voor werkbladen met afbeeldingen die uitgeknipt worden en daarna opgeplakt.

Tekenen

Kleuters houden vaak van kleuren. Maar tekenen is nog best een klus. Daarom vinden ze het heel gezellig, als je dingen voor ze tekent, die zij verzinnen. Zo kan je de tekening met hun eigen letter dus ook opvullen. Teken met potlood, omlijn met zwarte stifft. Dit kan voor of nadat het kind de letter en de plaatjes heeft gekleurd. Als je makkelijk tekent kun je ook direct stifft gebruiken.

TIP: jij knipt en doet de lijm op de plaatjes. De leerling plakt ze op. Denk aan plaatjes van dieren, kleuren, eten, spel- en sportactiviteiten, instrumenten, seizoenen. Stel steeds de vraag: waar hou jij van? Als het kind alleen dingen aanwijst: wees zijn of haar stem. Benoem alles duidelijk. Herhaal en laat het kind herhalen. Als de uitspraak nog niet klopt, herhaal het nog eens. Maar dring niet aan om het kind het woord opnieuw te laten herhalen. Het kind overwint al een drempel door het te proberen. Een kind dat eraan toe is, zal het woord uit zichzelf herhalen tot het goed klinkt.

Werkvorm voor kennismaking

groep 2 leeftijd 5-7

We maken met emoji geheimtaal een naampuzzel. Elke letter van het alfabet krijgt een emoji afbeelding. De namen van de kinderen print ik uit in de emoji code. De kinderen krijgen het alfabet met de code

en mogen hiermee de letters van hun naam ontcijferen. Als kinderen eraan toe zijn, kun je ook andere woorden in code aanbieden, of ze zelf korte woorden laten samenstellen in geheimtaal, door de emoji's uit te knippen en te plakken. Hiervoor moet je wel genoeg emoji's uitprinten, anders kun je geen woorden samenstellen.

Emoji code naampuzzel:

   eva

Taal zichtbaar maken

De leerkracht van de kleuterklas geeft aan dat de kinderen het nodig hebben om een nieuw woord ongeveer dertig keer te herhalen. Maar alleen op gehoor zou dat niet gaan. Taal visualiseren met schrift is ook nog niet aan de orde. Gekleurde afbeeldingen, pictogrammen voor het herhalen van regels, foto's en kleurplaten zijn natuurlijk bruikbaar om met de kinderen taal te oefenen.

TIP: Is het thema 'voeding en gezondheid', dan kun je proeven en ruiken (je oefent verschillende smaken en geuren) voelen (je oefent temperaturen en texturen). Bij elke activiteit die je doet, moet er ruimte zijn om te praten. Want de kinderen hebben op dat vlak grote achterstanden. Ze kunnen zich slecht verwoorden. Hierdoor is het nog moeilijker voor ze om zich kenbaar te maken en om hun gedrag te reguleren.

Gedicht 'Kazige pizza' uit 'Rijmelsteeltje, door Eva Vleeskruyer en Ilky Helmantel. (Het hele gedicht is hiernaast te lezen)

Ik ondervond dat het effectief is om de kinderen al hun zintuigen te laten gebruiken bij het herhalen van woorden en concepten. Zo hebben ze meer kapstokjes om de nieuwe woorden aan op te hangen. Daarbij oefenen ze de functies van hun zintuigen. Ze genieten van het spel en de afwisseling zorgt ervoor dat de kinderen hun aandacht er wat langer bij kunnen hebben. De aandacht spanne verschilt heel erg per kind. Dus het is van belang dat ik mijn aanbod per kind bijstel.

Kazige pizza

ja! ik maak mijn eigen pizza
eerst het deeg en daarna
versieren
met tomatensaus

ik smeer het lekker uit
dan uitjes en salami
maar ook prei en paprika
wat groene kruiden

en als laatste
lekker van die kruimelkaas
ik strooi en strooi
en strooi en strooi

dan roept mijn moeder bezig
niet zoveel kaas
dat is veel te veel

maar dat is precies wat ik wil
mijn pizza moet superkazig

Voorzetsels oefenen

Het oefenen van voorzetsels vraagt om visualisatie. De kinderen hebben nog geen houvast om de betekenis van voorzetsels te onthouden en gebruiken. Ik heb een doos beplakt met gekleurd papier, ook de bodem aan de binnenkant. De doos heeft een opening van twee flappen aan de bovenkant. (Dat werkt handiger dan een los deksel.) Elke kant krijgt een eigen kleur. Zo heb ik: op, boven, onder, tussen, in, voor, achter en twee keer 'naast'. Ik heb de voorzetsels met dikke letters op de juiste plekken geschreven. Voor groep 1 is dat nog niet duidelijk. Maar voor sommige kinderen uit groep 2 is het weer interessant. Welke letters of woorden herken je al? Als ze woorden en letters herkennen zijn ze namelijk beretrots! In mijn voorzetseldoos zit een hondje. Daarmee oefenen we, waar het hondje is. Sommige kinderen beginnen met het antwoord 'daar'. We oefenen door te ontdekken, waar 'daar' dan is, hoe het 'daar' heet. Je kunt het voorwerp waarmee je oefent aanpassen aan het klassenthema. Speelgoedvoertuigjes bij 'verkeer', pepernoten rond Sinterklaastijd. De kinderen moeten benoemen waar de pepernoot zich bevindt: op, achter, tussen, boven, naast of in de doos. Bedenk het maar.

Knuffelbeesten

Omdat het spreken voor de kinderen zo'n uitdaging is, neem ik een paar pluche knuffels mee. Ook de stoerste kleuters en de kinderen van groep 3 zijn dol op knuffels! Ik neem steeds dezelfde mee, omdat de kinderen aan ze gehecht raken. Als ik de poppen laat praten, met een stemmetje, dan praten de kinderen automatisch terug tegen de pop. Het verlaagt de drempel om te praten enorm.

Krook, Aap en Gewassen aap, Emoe de kletsvogel en Bruno de Marionet

Aap komt als eerste mee. Aap wil graag vriendjes maken, want de eerste keer in de klas vindt hij erg spannend. Gelukkig willen de kinderen hem graag helpen.

Aap is ziek

aap is niet blij

want aap is ziek
zijn hoofd is warm
zijn keel doet pijn

aap is niet blij
want aap is ziek
aap niest: Hatsjoe!
aap is heel moe

aap ligt in bed
aap gaapt
aap moet slapen
slaap lekker aap

word je weer wakker
dan voel je je beter
je kan weer klimmen
je wil weer spelen

dan ben je niet meer ziek
dan ben je niet meer moe
dan zeg je blij
OE OE OE OE OE

Aap is makkelijk te tekenen. Dat betekent dat ik werkbladen kan illustreren met Aap, of kleurplaten van hem kan maken. Dat ik een papieren versie van aap kan maken, met verschillende kleertjes, voor het thema kleding. Zo oefen ik gelijk ook de namen van de kleuren met de kinderen. Ook maak ik verschillende hoofdjes die ik erop kan leggen om emoties te oefenen. Bij het thema 'gezondheid' lees ik het gedicht: 'Aap is ziek' voor. We spelen de Pleisterquiz. De kinderen mogen Aap verplegen, met verband en pleisters op al zijn lichaamsdelen. We oefenen dus ook de delen van het lichaam.

De Pleisterquiz

Met de kinderen bespreken we vragen die te maken hebben met 'gezondheid'. Daarna mogen de kinderen Aap verzorgen met pleisters en verband. De volgende vragen kun je gebruiken:

1. Waar zit je buik?
2. Waar zijn je ribben?
3. Waar heb je twee van, aan je lichaam?
4. Wat is een grapefruit?
5. Wat is er goed voor je lichaam?
6. Noem een groente
7. Welke groente kan in de soep?
8. Welk fruit is rood?
9. Wanneer moet je een pleister?
10. Wat is een splinter?
11. Wat is gips?
12. Wat zijn waterpokken?
13. Hoe heet een dokter voor je tanden?
14. Welk fruit is geel?
15. En welk fruit is aan de binnenkant geel?
16. Hoe komt eten van je mond naar je buik?
17. Als je ziek bent, wat voor pijn kun je dan hebben (waar?)
18. Met je neus kun je ...
19. Met je ogen kun je ...
20. Met je oren kun je ...
21. Met je mond kun je ...
22. Met je tong kun je ...
23. Heeft iedereen bloed?
24. Wat is koorts?
25. Zeg of het gezond is of niet: sport, taart, slapen, eten, groente, fruit, brood, melk, water, fietsen, lachen, donuts, McDonalds, yoghurt, aardbeien, prei, bloemkool, spruitjes, zwemmen, wortels
26. We klappen: peer, appel, mandarijn, sinaasappel (4x) peer, appel, mandarijn

Aap krijgt bij elk goed antwoord een pleister. Je kunt ook de quiz eerst doen en daarna de verzorging van Aap als los spel aanbieden. Dan hebben ze ook tijd om verband om te doen. Dat gaat er ook makkelijker af dan zoveel pleisters. Het versje van 'Aap is ziek' past hier mooi bij.

Fruit en groente is ook een vruchtbaar onderwerp binnen het thema gezondheid.

Liedje: *Tomaatjes*

*ik verstop mij in de grond
ik word later heel gezond
ik ben het zaadje van de tomaat
ik word een plantje
weet jij al hoe dat gaat
eerst groeit mijn steel
en dan krijg ik blaadjes
dan komen er bloemetjes
lekker veel
eerst zijn mijn tomaatjes
groen en klein
ze worden rood en groter tot ze
superlekker zijn*

Liedje *Tomaatjes*

Dit liedje kan ook goed buiten gedaan worden. Eerst het liedje oefenen. Daarna kunnen de kinderen een zaadje spelen. Eerst een bolletje maken, dan rustig omhoog komen, je helemaal lang maken, gezichtje naar de zon, armen openen als takken. Vingers bewegen als bloemetjes of tomaatjes. Bij 'superlekker' een handje naast het oor, zoals ze kennen van het lunch liedje.

Bruno de marionet

Sam vraagt aan mij, of ik ook zo'n pop heb, die je kunt laten bewegen. Niet met een batterij, maar met touwtjes. Aha, Een marionet! Dat woord heeft wel even tijd nodig om in te dalen. Ik heb een pluche marionet van een hondje, met nogal lange hals en benen. Ik noem hem Bruno. Sam straalt als hij Bruno ontmoet. Het klassenthema is deze week 'eten en gezondheid'. Ik heb een flinke tas vol etenswaren van stof en van plastic. Die gebruiken we ook als we boodschappen doen met Aap. Er is genoeg eten om een spoor door de klas te leggen tijdens 'Hoekenwerk'. (Dan speelt iedereen in kleine groepjes op een vaste plek.) Sam mag spoorzoeken, samen met Bruno, want die is gek op eten. Sam moet

natuurlijk wel aan mij vertellen, wat Bruno en hij allemaal vinden, hoe het smaakt, of het gezond is, of Sam het lekker vindt, of Bruno het lekker vindt. Of het gekookt moet worden, of gebakken. Of dat je het zo al op kunt eten. De andere kinderen willen ook wel op speurtocht met Bruno. Als de kinderen met Sint Maarten door de school mogen wandelen, met hun zelfgemaakte lampionnen, mag Bruno ook mee. Hij heeft een mini lampionnetje om zijn nek hangen.

De boodschappen van Aap

Talig spelen

Bij baby's en peuters doen we het instinctief: kijken naar de non-verbale signalen die het kind geeft en die verwoorden voor het kind. Kinderen uit een taalarme klas hebben hier ook veel baat bij. Als je samen met kinderen speelt, bijvoorbeeld tijdens 'hoekenwerk', is hier veel ruimte voor. Hoekenwerk is het deel van de dag waar de kinderen mogen kiezen in welke speelhoek zij spelen. Ik ondertitel door veel vragen te stellen: "Komt de politieagent helpen?" 'Heeft de dinosaurus honger?' Ik bied extra woorden aan, door de dinosaurus daarna te vragen wat hij allemaal lust. (lees, alles wat ik te pakken kan krijgen vanaf de plek waar ik zit, stoelpoten, potloden, schoenen...)

Bij het buitenspelen willen sommige kinderen veel weten over beestjes en planten. De woorden of namen die de kinderen voor het eerst horen, herhaal ik een paar keer met ze, zoals 'paardenbloem', 'madeliefje' 'ekster'.

Ze doen hun best om de nieuwe woorden goed te zeggen en te onthouden. Het verschil met een reguliere les is dat de kinderen zelf aangeven wat ze willen weten. Dat zijn gouden momenten, waar je ze veel kunt geven.

Op andere momenten is het lastiger om de kinderen te helpen met de woorden die ze zoeken. Als de leerkracht uitleg geeft, moet het stil zijn. Maar sommige kinderen hebben tijdens de uitleg al dringende vragen, die ze niet kunnen bewaren voor later. Hier traint de leerkracht ze, om een 'stille vinger' op te steken. Dat mag ik niet verstoren door al naar de kinderen toe te gaan voor hun vraag. Wel hebben we afgesproken, dat ik aanvullend

antwoord geef als ik zie dat een kind de uitleg van de leerkracht toch niet begrepen heeft.

Tijdens de eetpauzes worden er educatieve filmpjes getoond. Er mag dan niet gepraat worden. Dat is voor sommige kinderen wel een beperking, omdat die veel vragen hebben over de inhoud van het filmpje. Ze willen bevestiging over wat ze zien. Ze willen weten of ze het goed begrepen hebben. In de kleuterklas ging het om één kindje, dat hier echt behoefte aan had. Daar ben ik gewoon naast gaan zitten. Op basis van de vele vragen die zij zachtjes stelde, heb ik het filmpje 'ondertiteld'.

Een variant hierop, die van toepassing is voor de hele klas, is het tussendoor stilzetten van het filmpje, om te vragen wat er nou eigenlijk gebeurd is. Kindjes die het kunnen, mogen het vertellen. Kindjes die het niet kunnen vertellen kun je kort laten herhalen wat er gezegd is. Kinderen kijken thuis vaak onbegeleid filmpjes. Dat is eigenlijk een gemiste kans, omdat je dus heel veel taal kunt oefenen bij het samen, actief kijken naar zo'n filmpje. Voel je een lichte weerstand vanwege de piepstemmetjes of een traag en simpel plot? Het duurt maximaal tien minuten, dus het is de moeite waard.

Taal tastbaar maken

Kinderen kijken met hun handen. Ze zitten graag overal aan. Dat kan soms onhandig zijn. Maar deze manier van onderzoeken is een natuurlijke manier om te leren. Het is erg fijn voor de kinderen om bij een activiteit het materiaal te kunnen aanraken. Je kunt bijvoorbeeld letters kleien, met kinderen die de letters van hun naam willen leren kennen. Lees ik voor over een konijn, dan neem ik een pluche konijn mee. Lees ik voor over een tijgertje dat zo klein is dat het op je hoofd kan zitten, dan neem ik een klein pluche tijgertje mee. Bij de meeste activiteiten heb ik begeleidend of illustrerend speelgoed.

Hoed of fout

Waar de kinderen ook veel plezier aan beleven is de quiz 'Hoed of fout'. Deze quiz kun je simpel en snel maken, binnen elk thema. Je schrijft tien tot twintig stellingen op, die duidelijk goed of fout zijn. Je kunt prima per kind kijken, welke stelling goed tot zijn recht komt. Succesbeleving draagt bij aan het plezier in spelen en leren. Is de stelling goed? Hoedje op. Is de stelling fout: hoedje af. Je kunt dit spel met vier of vijf kinderen tegelijk

spelen. Het geeft ook stof tot nadenken en spreken, waarom je soms kiest voor 'hoed of fout'. Klassikaal spelen is natuurlijk ook leuk, maar geeft je minder informatie over wat de kinderen begrijpen. Bij een klein groepje kun je beter zien wie op de vraag reageert en wie op het groepje reageert.

HOED of FOUT?

**Zet het hoedje op als het antwoord goed is.
Is het fout? Hoedje af.**

Ik ben een kok, ik draag een hoed.

Ik ben een politieagent, ik draag een koksmuts.

Ik ben een dokter, ik draag een witte jas.

Ik ben een chirurg. Ik draag een mondkapje.

Ik ben een clown, ik draag een kostuum (verkleedkleden).

Ik ben een cowboy, ik draag een pet.

Ik ben een brandweervrouw, ik draag een helm.

Ik ben een schilder, ik draag een schort.

Ik ben een duiker, ik draag een zonnebril.

Ik ben een soldaat, ik draag een hoge hoed.

Varianten voor 'Hoed of Fout'

Er zijn bij elk thema stellingen te verzinnen waarmee je 'Hoed of fout' kunt spelen. Zoals bijvoorbeeld de spraakoefening 'Gezellig'. Ook met de voorzetsels kun je het spel spelen. Je kiest een voorwerp of pop, zoals Aap, die je op verschillende plekken plaatst. Dan kun je vragen: 'Zit Aap op mijn hoofd?' 'Ligt Aap tussen de tafel?' 'Verstopt Aap zich onder de tafel?'

GROET of FOUT?

Als ik je tegenkom kan ik zeggen:

Hoi

Hee

Wat leuk om jou te zien

Dag

Goeiemorgen

Goedenavond

Tot ziens

Doei

Aju

Hallo

Dag

Aju paraplu

Toedelo

Tot morgen

Tot gisteren

Goeiemiddag

Ik zie je later

Tot volgende week

Tot vorige week

Deze oefening kan ook met: 'Als ik weer wegga kan ik zeggen...!'

Spraakoefening: 'Gezellig'.

Gezellig of niet gezellig? Bij 'gezellig' gaat de hoed op, bij 'ongezellig' gaat de hoed af.

Wat is 'gezellig'? Laat uitleggen wat het woord betekent.

Wat is 'ongezellig'? Laat uitleggen.

Oefenen: woorden met en zonder 'on'.

Zijn de volgende dingen gezellig of ongezellig?

Samen eten

Samen hoekenwerk doen

Schreeuwen

Samen zingen

Ruzie maken

Afpakken

Samen buitenspelen

Meedoen met de leerkracht in de klas

Niet meedoen in de klas

Luisteren naar een verhaal dat de leerkracht voorleest

Praten terwijl de leerkracht een boekje voorleest

Verjaardag vieren in de klas

Samen opruimen

Alleen opruimen

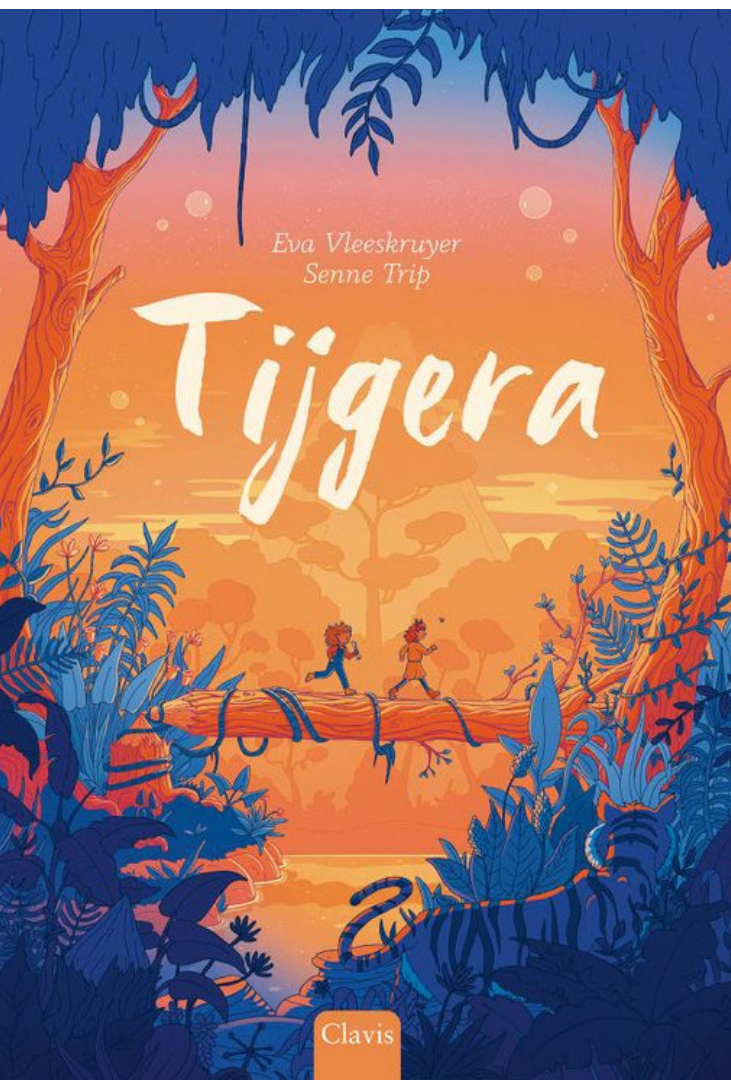
Een wandeling maken in het park met de klas

Taal speelbaar maken

Het is duidelijk dat ik alle zintuigen van de kinderen willen inzetten om hun nieuwsgierigheid te activeren. We maken even een sprongetje, naar groep 3. Hier zitten leerlingen van 7 tot 9 jaar. Er zijn grote niveauverschillen. De meeste kinderen van de groep hebben bij aanvang van het schooljaar een aandachtspanne van ongeveer vijf minuten als er wordt voorgelezen. Daar wil ik wat aan doen. Ik lees voor uit het kinderboek *Tijgera*. Dit boek heb ik geschreven als voorleesboek voor kinderen vanaf 6 jaar. De hoofdstukken zijn kort, maar rijk aan taal. Dat leest prettig voor. Het is goed af te stemmen hoe lang je leest, met oog op de concentratie van de kinderen.

Spelen met het verhaal

Als ik er dagelijks was geweest, dan las ik elke dag een stukje voor. Als kinderen meer in het verhaal komen, willen ze ook weten hoe het verder gaat. Maar ik heb maar één dag in de week bij groep 3. Bij het verhaal neem ik een bijpassende knuffel mee. Elke keer mag een andere leerling de knuffel tijdens het voorlezen vasthouden. Dat wil iedereen erg graag. Ook kinderen die veel friemelen, rommelen, zichzelf en anderen vaak afleiden, doen hun best om lekker rustig met de knuffel te zitten en te luisteren naar het verhaal. In het begin moest ik het lezen vaak onderbreken om leerlingen te corrigeren. Het lezen kon toen ook niet langer dan vijf minuten.

Na het lezen gebruik ik bijpassende creatieve opdrachten, om de informatie van het verhaal te verwerken. Ik merk al snel dat, op een enkeling na, de kinderen het erg moeilijk vinden, om uit zichzelf te tekenen. Ik verlaag de drempel door op verzoek de dingen te tekenen die ze voor ogen hadden. Die tekeningen gaan al snel de klas rond, zodat de kinderen het ook kunnen proberen.

In de weken erna neem ik kleurplaten mee van de illustraties van het boek. Ik maak tekenplaten, die je af kunt maken. Zoals de fantasievulkaan. De vulkaan staat al op het blad. Wat eruit komt, moeten de kinderen zelf verzinnen. Omdat daar een drempel ligt, staat op het digibord een afbeelding van mijn

fantasievulkaan. Ik heb verschillende dingen eromheen getekend: vuurwerk, limonade, dieren. Alles mag, dus ook: pinguïns, ballonnen, pizza, voetbal, regenboog etc. Een explosie van fantastische dingen!

Schimmenspel

In het verhaal 'Tijgera' staat het woord 'gedaante'. Om dit woord 'zichtbaar' te maken deden we een schimmenspel. Met een laken en een lamp (een kleine bouwlamp op accu werkt beter dan een gewone lamp) en met figuren uit het verhaal, leerden we over licht, donker, schaduw en gedaantes.

De figuren heb ik gemaakt door ze uit de kleurplaten te knippen en op karton te plakken, met stevige kartonnen steeltjes. Daar moet je even tijd voor hebben. Het is natuurlijk heel leuk om de leerlingen dit te laten doen. Maar in deze groep had dat nog niet gekund. Gelukkig besteedt de leerkracht veel tijd aan creatieve ontwikkeling in de groep. Ik zie dat de kinderen daar erg van opbloeien. Het sluit volkomen aan bij mijn visie op spelend leren.

Fragment uit Tijgera:

'Een gedaante sluipt tussen de struiken. Het is een modderige magere tijger. Wat hoort hij voor geluid? Gegrom? Gegrom terwijl hij zelf niet gromt? Gegrom terwijl hij, Bloedbaard, de enige is die hier brult op dit eiland? Bloedbaard spant zijn spieren. Hij voelt zijn hart kloppen. Zijn koude hart. De magere tijger sluipt op het geluid af. Ziet hij dat nou goed? Twee meisjes? Twee meisjes en een bij? Of nee, dat is geen bij. Is dat nou een pieplein vliegend tijgertje? Of toch een aapje? Eventjes denkt de hongerige tijger aan de manieren waarop hij de indringers zou kunnen vangen en opeten. Maar dat hoort hij ze praten over... Tijgereiland. En ja hoor, over bevers! Bloedbaard gromt zacht. Zijn die indringers vrienden van die valse bevers? Bloedbaard spitst zijn oren. Hij hoort alles. De reizende meisjes zijn op weg naar Tijgereiland. Ze weten de weg, want ze hebben een kaart. Ze hebben zelfs zweefzeep, als vervoermiddel. Reizen in een zeepbel. Bloedbaard is benieuwd. Die zeep moet hij hebben. En snel ook. Wacht maar, bevers, denkt Bloedbaard. Die vreemde indringers gaan mij de weg wijzen naar Tijgereiland. En dan krijg ik mijn wraak. De groezelige tijger houdt zijn grom in. Want hij wil zijn onverwachte bezoek nog niet laten merken dat hij er is.'

Na verloop van tijd is de hele groep gehecht aan de karakters uit het boek. Ik kan de kinderen vijftien tot twintig minuten voorlezen, zonder dat er iemand afgeleid wordt door andere dingen. Ongeveer de helft van de klas kan teruggeven waarover we gelezen hebben. De andere helft vindt dat heel moeilijk, maar is blij met de opheldering, als we over de gebeurtenissen praten.

Buitenspelen

Voor ondersteunend personeel is er tijdens de pauzes 'vrije tijd' met de kinderen te besteden. De groepsdocent heeft koffiepauze. De pleindienst lost geschillen op het schoolplein op. Dus ik heb tijd om met de kinderen te praten en ze dingen te leren waar ze op dat moment meer over willen weten.

Dylan uit groep 3 wil heel graag boeken lezen over wilde dieren. Hij heeft alleen veel moeite om die lastige zinnen te lezen. Gelukkig staan er veel prachtige foto's in de dierenboeken die ik voor hem meeneem. Als ik er niet ben, bewaart hij zo'n boek in zijn la en kijkt hij naar de foto's. Als ik er wel ben, vraagt hij altijd of ik samen met hem wil lezen. Dit mag meestal, als hij klaar is met brood eten. Maar soms nemen we het boek mee naar buiten. Dan praten we over alles wat hij heeft gezien in het boek. Ik probeer zo veel mogelijk uit te leggen over het gedrag van de dieren en waarom dat zo bijzonder is. Andere kinderen komen nieuwsgierig kijken.

Een paar kindjes uit de kleuterklas komen regelmatig met vragen over de beestjes en de plantjes. Ze willen weten hoe zo'n plantje of beestje heet. Ik leer ze namen van de beestjes en van bloemetjes die ze vaak tegenkomen. Hiervoor kun je ook een insectengids of een veldbloemengids gebruiken.

Gedicht 'Zzoen' uit Rijmelsteeltje, door Eva Vleeskruyer en Hiky Helmantel.

Op het schoolplein spelen de grote kinderen vaak luid en wild. Ik neem graag een bluetooth speaker mee, om muziek te draaien op het schoolplein, in een rustiger hoekje. Daar delen de kinderen de liedjes met elkaar, die ze leuk vinden. Er wordt vaak lekker bij gedanst. Zo nemen we ruimte voor onze eigen, positieve sfeer.

Ik probeer een eigen plek te creëren op het schoolplein waar de kleinere kinderen rustig kunnen spelen. Dan neem ik bijvoorbeeld mijn ukulele mee. Voor de kleuters verzin ik ter plekke liedjes, die gaan over wat ze aan het doen zijn. Bijvoorbeeld: 🎵 *Anouar scheidt heel veel zand, de grootste berg zand van het land* 🎵. Ze vinden het prachtig om hun naam ineens in een liedje te horen. Het hoeft geen verrassende compositie te zijn. Twee akkoorden zijn al prima. Veel kinderen willen zelf op de ukulele spelen. Er ontstaat vaak een rij, waar de kinderen meer geduld tonen dan we van ze gewend zijn. Voor instrumenten geldt hetzelfde als voor knuffelbeesten. Je mag er mee spelen, maar je moet ze goed verzorgen. De kinderen gaan voorzichtig om met het instrument.

Ik laat zien dat ik de kinderen vertrouw. De kinderen laten zien dat ze zich verantwoordelijk voelen. We zijn één keer een pluche tijgertje kwijt geweest. De kinderen van groep 3 hebben een week gezocht. Met vijf kinderen kwamen ze het tijgertje terugbrengen. Er zijn kinderen uit groep 3, die Aap in groep 1 hebben leren kennen. Ze willen graag met hem knuffelen en spelen en ze willen weten wanneer hij jarig is. Aap mag daarom trakteren en krijgt ook een verjaardagshoedje.

Woorden zijn waardevol!

In groep 3 wordt heel zichtbaar, waar de niveaoverschillen zitten. Bij elke leerling manifesteert zich dat anders. Jules werkt serieus en geconcentreerd, maar een vraag beantwoorden met een hele zin kan hij niet. Pablo vertelt honderduit, heeft veel algemene kennis, maar struikelt over de zinnen en woorden die hij maar half uitspreekt. Dylan wil graag boeken lezen, maar kan het eigenlijk nog niet. Als hij praat husselt hij ook letters, waardoor sommige woorden even ontcijferd moeten worden. Soms verzint hij zelf woorden, om zijn fantasie te uiten. Hij wordt erg enthousiast als we met de klas 'Het langste woord van de dag' bedenken. Abdul zit aan de top van zijn kunnen. Hij herhaalt al het hele jaar dezelfde stof, maar vindt het nog net zo moeilijk als toen hij eraan begon. Zo heeft iedereen zijn eigen uitdagingen. Ik wil dat de kinderen plezier kunnen beleven aan het leren van taal. Dat het niet alleen gaat om 'moeten' en 'netjes', maar dat taal een creatief en sociaal vak is.

Woordenschatkist

In groep 3 moet er extra aandacht besteed worden aan woordenschat. De leerkracht heeft daar al verschillende creatieve invullingen voor. Zo hebben de kinderen een (afgesloten) shaker

gemaakt, met confetti en losse woordjes die ze moeten oefenen. Als ze ermee schudden, komen de woordjes tevoorschijn. Hier kunnen de kinderen verschillende oefeningen mee doen. Bijvoorbeeld uitleggen wat hun woord betekent of de woordjes opschrijven.

Ik wil de leerlingen het gevoel geven, dat hun woorden belangrijk zijn, waardevol. Daarom komt het woord 'woordenschat' goed van pas. Ik wil het woord tot leven brengen met de kinderen. Zo leren ze dat 'woordenschat' echt een schat is. De kinderen krijgen allemaal een klein houten 'schatkistje'. Die kistjes moeten gevuld worden met woorden. Welke woorden? Ik wil dat elke leerling groeit vanuit zijn eigen kennis en interesse. Ik denk dat kinderen dan zelfverzekerder leren. Als kinderen eerst merken, wat ze allemaal al weten, voelen ze zich gesterkt om meer te leren.

Dus we gaan eerst de woorden verzamelen, die ze al kennen, die ze interessant vinden en die bij ze passen. Dit doen we simpel, met hulp van woordspinnen. Het is fijn om woorden te verzamelen met een groepje van maximaal 7 kinderen. Anders moeten ze te lang wachten. We zitten in een kring aan tafel. Iedereen kan elkaar goed zien en horen. We starten elke spin met een naam. De leerling mag woorden geven die met hem/haar te maken hebben. De groep vult aan door woorden cadeau te geven: Waar houdt Jamy nog meer van? Wat kan Jamy goed? De woordspinnen tik ik uit, per leerling. De leerlingen die toe zijn aan

nieuwe of moeilijkere woorden, geef ik er zelf ook een paar cadeau. Van het papier met de woordenreeksen snijd ik stroken. Die geef ik terug aan de leerlingen, die er mooie rolletjes van rollen. Zo passen alle woorden netjes in hun kistje. Ik leg uit welke woorden ik cadeau heb gegeven. Ik leg uit wat ze betekenen en waarom ik ze geef. Uit de verzamelingen kiezen we steeds nieuwe woorden, waar we nieuwe woordspinnen mee maken. "Mijn schatkist zit al vol, met al mijn mooie woorden" zegt Danny.

De kistjes mogen kleurrijk beschilderd en beplakt worden, als ze na een paar lessen goed gevuld zijn. De kinderen zijn beretrots. Als verrassing schrijf ik een verhaal, waar alle kinderen van de klas een rolletje in hebben, met de voorkeuren, eigenschappen en interesses die ze benoemd hebben. Het verhaal lees ik voor in de klas.

Fragment 'Het avontuur van groep 3'

'Daar komt Emre aangehold. Zeg Farah? Jij bent toch politieagent? Kun je me helpen? Ik ben astronaut. Ik ging met mijn raket naar de ruimte. Boven was het donker en beneden was het licht. Toen kwam ik op een andere planeet. Een planeet vol met gras. Op die planeet woonde Elian Hij was de baas van de leeuwen. Want op de planeet woonden tweehonderd leeuwen. En zebra's. Zodat de leeuwen wat te eten hadden. Het was een legendarische planeet. Maar ik moest weer terug naar de aarde. Helaas had het grasmonster zich verstoep in mijn raket. Daley probeerde het monster te temmen, maar het grasmonster was te groot. Nu is het monster ontsnapt. We moeten Daley helpen!'

Creatief schrijven

Creatief schrijven begint met creatief denken. Dat kunnen kinderen van nature al heel goed. Maar daar zijn ze zich vaak niet van bewust. Ik wil kinderen helpen om zich bewust te worden van wat ze allemaal kunnen verzinnen. Dat begint al met woordspelletjes en taalgrapjes. Een verspreking kan evengoed een nieuw woord zijn, met een betekenis die net anders is. 'Zonderbrandcrème' is niet correct, maar wel functioneel. Dat maak ik bespreekbaar. Het is niet het woord dat we zochten, maar toch mooi bedacht. Zo denken we wat langer na over een woord, wat het eigenlijk zegt en waarom het grappig kan zijn. Ook hebben kinderen aanleg voor personificatie. Ze staan er open voor, dat voorwerpen ineens iets vinden of zeggen. Daar zien ze de humor wel van in.

Aan de hand van voorwerpen laat ik de kinderen zinnen verzinnen. Er zitten ook voorwerpen bij die nieuw voor ze zijn, Zoals de Matroesjka. Een Russisch poppetje met steeds kleinere poppetjes in haar buik. Met de zinnen stellen we een groepsgedicht samen.

Vervolgopdracht groepsgedicht 'Een vreemde droom' groep 3

In je droom kan van alles gebeuren. Ook dingen, die in het echt niet kunnen: zoals pratende dieren, levende dingen, een dansende tafel, een zingende spiegel. Je kunt vliegen, of zwemmen, bijvoorbeeld in limonade...

Tijgera droomt dat ze kapitein is op een schip. Het schip lijkt onbemand, alsof er niemand is. Maar het schip is van hele kleine piraatjes. Ze zijn zo klein, omdat het minireuzen zijn. Ze zijn klein, maar heel sterk. Ze zingen erg hard en ze eten graag heel veel. Met de piraatjes mag ze meevaren, naar Tijgereiland, maar voordat ze er zijn, wordt Tijgera wakker. Ze moet gewoon naar school van haar moeder.

De klas heeft mooie zinnen bedacht, die gingen over de voorwerpen die ze konden kiezen van de tafel.

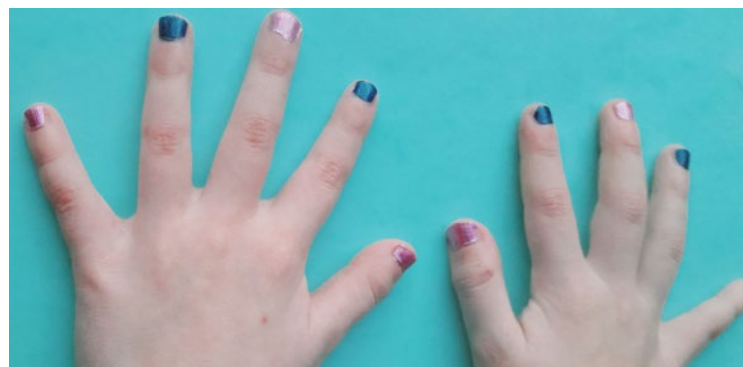
Uit de zinnen van het groepsgedicht kiest iedereen één zin. Het mag je eigen zin zijn, maar het mag ook een andere zijn. Stel je voor, dat je een droom hebt over deze zin, wat gebeurt er? Maak er twee zinnen bij.

Bijvoorbeeld:

*door een regenboogbril zie ik alles zwart
de bomen, de dieren, de mensen zijn zwart
maar de lucht is gekleurd, alle kleuren van de
regenboog*

of:

*als ik de nagellak mooi vind, doe ik hem op
maar in mijn droom ben ik een jongen
sommige kinderen vinden het raar dat ik de
nagellak mooi vind*

De nagellak van Jens

Deze korte gedichtjes mogen allemaal een eigen naam hebben, een titel. Een titel van één woord is goed. Maar niet: 'Gedicht' of dezelfde titel als die van iemand anders.

Het gaat om wat je verzint, dus als je het moeilijk vindt om op te schrijven, kan de leerkracht of iemand anders je helpen.

Tot slot

Er wordt veel van kinderen gevraagd. Veel concentratie, veel stilzitten, veel afspraken en regels. Alles wordt gemeten en vergeleken. Ik denk dat veel kinderen daarom bang zijn om fouten te maken. Ik vind structuur, regels en duidelijkheid van groot belang voor de leeromgeving. Want als wij niet weten wat we aan het doen zijn, hebben de kinderen geen houvast. Maar de structuur zou een geraamte moeten zijn waar de kinderen ruimte hebben om zelf te ontdekken en antwoorden te vinden op hun eigen vragen. Nieuwsgierigheid mag beloond in plaats van gedempt worden.

We leren kinderen eerst, om binnen de lijntjes te kleuren. Daarna denken ze, dat het fout is, om buiten de lijntjes te kleuren. Ze worden voorzichtig met kleur. Dat vind ik zonde. Dus ik moedig kinderen aan, om zoveel mogelijk kleur te gebruiken. Uitgebreid krassen is ook kleuren.

Ik moedig kinderen aan om te vertellen. Juist als ze nog weinig woorden hebben. Dus als kinderen buiten de lijntjes van het dagschema praten, moet er iemand extra in de klas zijn, die naar hen luistert en daar even tijd voor kan nemen. Verdieping is bruikbaar voor kinderen die de basis als abstract ervaren. Daarom moet er iemand beschikbaar zijn die deze verdieping kan aanbieden, één op één, in tweetallen of in kleine groepjes. Die beschikbaarheid is er vaak niet. Dat is de realiteit. Maar de insteek om spelend te leren, om alle zintuigen in te zetten als houvast en om de interesses van het kind te gebruiken als instrument, maakt dat kinderen met plezier leren. Ze groeien omdat ze gezien en gehoord worden. Ze ervaren het succes van hun eigen kunnen.

Bio

Eva Vleeskruyer heeft een achtergrond in het middelbaar onderwijs, waar zij omgangskunde en Nederlands gaf op het VMBO. Zij schrijft verhalen, liedjes en poëzie en is oud- stadsdichter van Amersfoort. Eva schreef o.a. 'Rijmelsteeltje', een dichtbundel voor kleuters, geïllustreerd door Hiky Helmantel en 'Tijgera', een voorleesboek met illustraties van Senne Trip, beide uitgegeven bij Clavis.

Eva ontwikkelt creatieve werkvormen voor kinderen in verschillende leeftijdsgroepen. Deze werkvormen kunnen als lessen, persoonlijke begeleiding, workshops, of activiteit worden ingezet op scholen (po en vo) en in de kinderopvang. Eva verwerkt handvaardigheid, tekenen, muziek of theater in haar gevarieerde workshops. De projecten en workshops die zij maakt, leren kinderen en jongeren in hun eigen kracht te staan, open te communiceren en te genieten van hun leerproces.

Colofon

Speeltaal is een persoonlijke weerslag van drie jaar inzet van Eva Vleeskruyer als cultuurcoach van School der Poëzie voor taalondersteuning in het speciaal onderwijs op SBO de Driesprong in Amsterdam.

De inzet van de cultuurcoach werd mogelijk gemaakt vanuit pilot-cultuurcoachregeling van het Amsterdamse Fonds voor de Kunst. Een cultuurcoach draagt zorg voor de verankering van inclusieve cultuureducatie door het geven van cultuurlessen op de school en door verbinding met en bezoeken aan culturele locaties. De prioriteit van de pilot cultuurcoach lag bij samenwerkingen tussen culturele instellingen en scholen met een hoog percentage leerlingen met een (risico op) onderwijsachterstand

Speeltaal is een uitgave van

School der Poëzie

www.schoolderpoezie.nl

School der Poëzie is een landelijk toonaangevend op het gebied van cultuur-educatieve projecten met poëzie. Zij ontwikkelt en voert intensieve poëzieprogramma's uit voor kinderen en jongeren. Zo realiseert zij lokale, nationale en internationale manifestaties. Jaarlijks maken zo duizenden kinderen en jongeren kennis met poëzie.

Samenstelling: Eva Vleeskruyer
Eindredactie: Ilonka Verdurmen, Sarien Zijlstra
Vormgeving: Babette Hilhorst
Beeldmateriaal: Eva Vleeskruyer

Bijzondere dank aan Sandra Kooks, directeur van SBO de Driesprong in Amsterdam en Astrid Henraat, managementassistente. Vooral dank aan de liefdevolle groepsdocenten en begeleiders van groep 1/2, Wietske van Ittersum, Nanda Singh en Nina Geel. Zo ook aan Youssra Sahli, Sakina Bouzelmat, Nadia Milovic en Lycette van Dams, die zorg dragen voor groep 3.

SCHOOL DER
POËZIE